

Ewa Młynarczyk

 <https://orcid.org/0000-0002-8838-7910>

 ewa.mlynarczyk@uken.krakow.pl

UNIwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

 <https://ror.org/03omz2444>

Leksykalne odwołania do pojęcia biedy we współczesnej polszczyźnie — między przymusem a świadomym wyborem

 <https://doi.org/10.15633/tes.11207>

ABSTRAKT

Leksykalne odwołania do pojęcia biedy we współczesnej polszczyźnie — między przymusem a świadomym wyborem

Przedmiotem opisu w artykule są leksemy złożone oraz wyrażenia z komponentem „bieda” występujące we współczesnych tekstach medialnych. Bliższemu oglądowi poddano kilka pól tematycznych, w których występują one ze szczególnym nasileniem. Zebrany materiał wskazuje, że w tekstach dotyczących kulinariów i motoryzacji widoczne jest zróżnicowanie leksykalnych odwołań do pojęcia biedy oraz ich ekspresywnego nacechowania i aspektu aksjologicznego. Pozytywne lub negatywne wartościowanie wynika z innego profilowania pojęcia biedy — jako sytuacji przymusowej bądź jako świadomego wyboru produktów cechujących się minimalizmem.

SŁOWA KLUCZOWE: leksyka potoczna, wartościowanie, nacechowanie ekspresywne, bieda

ABSTRACT

Lexical references to the concept of “bieda” (poverty) in contemporary Polish — between compulsion and a conscious choice

The subject of description in this paper are compound lexemes and expressions with the component “bieda” (poverty) found in contemporary media texts. A closer examination was conducted on several thematic areas in which they appear with special intensity. The collected material demonstrates that in the texts related to cuisine and automotive industry there is a visible diversity in lexical references to the concept of *bieda*, as well as their expressive nature and axiological aspect. Positive or negative evaluation results from a different profiling of the concept *bieda* — as a forced situation or a conscious choice of products characterized by minimalism.

KEYWORDS: colloquial lexis, evaluation, expressive nature, poverty

Pojęcie biedy stało się w ostatnich latach obiektem badań lingwistycznych, których celem jest odtworzenie odzwierciedlonego w języku obrazu trudnych ludzkich doświadczeń związanych z materialnym niedostatkiem. Najmocniejsze utrwalenie pojęcie to zyskało w kulturze ludowej i w gwarach, co jest przedmiotem opracowań m.in. Ilony Gumowskiej-Grochot¹, Macieja Raka² i Katarzyny Sobolewskiej³. Bogate treści przynoszą także dane leksykograficzne zawarte w *Słowniku gwar polskich*, opracowane przez Annę Krawczyk⁴, oraz w *Ilustrowanym słowniku gwary i kultury podhalańskiej*⁵ Józefa Kąsia. Obszeroną bibliografię z tego zakresu tematycznego zawiera monografia Ewy Młynarczyk *BIEDA jako polski koncept językowo-kulturowy*⁶, w której autorka zrekonstruowała językowy obraz niedostatku materialnego zakrzepły w leksyce,

- 1 Zob. m.in. I. Gumowska, *Bieda w świadomości językowej mieszkańców Kożanówki na Lubelszczyźnie*, w: *Język w środowisku wiejskim*, t. 2: *Gwara – społeczeństwo – kultura*, red. E. Rudnicka-Fira, M. Błasiak-Tytuła, Kraków 2014, s. 273–282; I. Gumowska, *Bieda – wieloaspektowość konceptu w potocznych relacjach gwarowych w języku polskim*, „*Slavica*” 45 (2016), s. 44–55; I. Gumowska, *Językowy obraz biedy w związkach frazeologicznych i paremiach o charakterze gwarowym*, w: *Słowiańska frazeologia gwarowa*, red. M. Rak, K. Sikora, Kraków 2016, s. 267–277. Ilona Gumowska-Grochot omówiła też dokładnie rozwój formalno-semantyczny rzeczownika *bieda* w artykule: *Polska „BIEDA” w perspektywie etymologicznej, historycznojęzykowej i dialektologicznej*, „*Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury*” 32 (2020), s. 51–65.
- 2 Zob. M. Rak, *BIYDA*, w: *Kulturemy podhalańskie*, Kraków 2015, s. 239–250.
- 3 Zob. K. Sobolewska, *Bieda i bogactwo w życiu dawnych Mazurów i Warmiaków*, w: *Polszczyzna jest zobowiązaniem, a dla niektórych pasją. Tom prac ofiarowanych prof. dr hab. Barbarze Falińskiej w 90. rocznicę urodzin*, red. J. Porayski-Pomsta, K. Sobolewska, Warszawa 2021, s. 79–97.
- 4 Zob. A. Krawczyk, *Bieda*, w: *Słownik gwar polskich*, t. 2, z. 1 (4), red. J. Reichan, S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 153–160.
- 5 Zob. J. Kąś, *Ilustrowany słownik gwary i kultury podhalańskiej*, t. 1: A–B, Bukowina Tatrzańska 2015.
- 6 Zob. E. Młynarczyk, *BIEDA jako polski koncept językowo-kulturowy*, Kraków 2021, s. 246–258. W bibliografii zostały ujęte inne prace autorki poświęcone tematyce biedy. Już po wydaniu monografii ukazały się publikacje: E. Młynarczyk, *Frazeologizmy w memach internetowych a językowy obraz biedy*, w: *Aktuelle Trends in der phraseologischen und parömiologischen Forschung weltweit*, Bd. 1, Hrsg. A. Gondek, A. Jurasz, P. Staniewski, J. Szczęk, Hamburg 2022, s. 237–250; E. Młynarczyk, *Rzeczownik „bieda” i jego derywaty w leksyce kulinarnej*, w: *Miasto: przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, t. 9, red. M. Święcicka, M. Peplińska, Bydgoszcz 2024, s. 47–59; E. Młynarczyk,

frazeologii i przysłowiach. Przyjmując perspektywę panchroniczną, zanalizowała ponadto teksty reprezentujące współczesną polszczyznę, zwracając uwagę m.in. na szerzenie się w przekazach medialnych jednostek złożonych z członem *bieda-*, np. *biedapraca*, *biedaobiad*, *biedawersja*⁷. Stale rosnąca liczba przykładów oraz różnorodność użycí podobnych leksemów skłania do szerszej naukowej refleksji nad nimi, tym bardziej że tylko niektóre tego typu jednostki są ujmowane w zbiorach leksykograficznych.

Najczęściej rejestrowany jest rzeczownik *biedaszyb*, znany już w latach trzydziestych XX wieku, mający źródło w realiach śląskich⁸. W *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego zamieszczono hasła: *biedaszyb* i zdrobnienie *biedaszybik* z definicją ‘prymitywna, płytka kopalnia węgla, eksploatowana przez ludność na własny użytek’⁹, a także rzeczownik *biedaszybikarz* – ‘osoba wydobywająca węgiel z biedaszybu’¹⁰. Hasło *biedaszyb* z taką samą definicją, jak w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego zamieszcza *Słownik języka polskiego* PWN pod redakcją Mieczysława Szymczaka. Leksem ten opatrzone kwalifikatorami *środowiskowy*, *górnictwy* i wskazano historyczne realia, do których odnosi się on w szczególności: ‘prymitywna kopalnia, z której wydobywano węgiel, głównie w okresie kryzysu gospodarczego w latach 1929–33’¹¹. Podobne uściślenie znalazło się w *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny*: ‘prymitywna kopalnia, z której uboga ludność wydobywała węgiel na własny użytek, zwłaszcza w latach 1929–1933’¹². Hasło *biedaszyb* opatrzone kwalifikatorem środowiskowym *górnictwy* i chronologicznym *przestarzały*, jednak przykłady z XXI wieku dokumentują jego użycia w odniesieniu do współczesnych realiów¹³:

Niematerialne aspekty biedy odzwierciedlone w polskiej leksyce i frazeologii, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 19 (2024), s. 143–156.

7 Zob. E. Młynarczyk, *BIEDA jako polski koncept*, s. 46, 52–54.

8 Powstawały wtedy też inne podobne jednostki, o czym świadczy list czytelnika do redakcji „Poradnika Językowego”: „Pisali Panowie niedawno o bieda-szybach; gazeciarze już robią biedadomy, bieda-budownictwo itd.” (*Listy do redakcji*, „Poradnik Językowy” 1935–1936 nr 6, s. 143).

9 *Biedaszyb*, w: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1, Warszawa 1958, s. 496, <http://doroszewski.pwn.pl/> (25.01.2025).

10 *Biedaszybikarz*, w: *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1, s. 496.

11 *Biedaszyb*, w: *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 1, Warszawa 1998, s. 150, <https://sjp.pwn.pl/> (25.01.2025).

12 *Biedaszyb*, w: *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, t. 4, Poznań 1994, s. 232.

13 *Biedaszyby* są kojarzone z jednym rejonem Polski – z okolicami Wałbrzycha.

Biedaszyby¹⁴ są w Biskupicach, **biedaszyby** są w Siemianowicach, **biedaszyby** są tam, gdzie poziom bezrobocia jest zatrważający – są takie regiony, gdzie wynosi ono 30% – i tam, gdzie są ku temu warunki geologiczne, czyli węgiel wychodzi na powierzchnię. Bo co to jest **biedaszyby**? To jest po prostu wychodnia pokładu, czyli pokład węgla wychodzący głęboko spod ziemi aż na samą powierzchnię¹⁵.

Biedaszyby pod Wałbrzychem od miesięcy są w reaktywacji. Osoby, które zarabiają na takim wydobywaniu węgla mówią bez ogródek: my po prostu bierzemy swoje¹⁶ [2022].

„Nie **biedaszyby**, ale **biznesszyby**”. Samorządowcy o wzmożonym, nielegalnym wydobywaniu węgla¹⁷ [2023].

Biedaszyby w Wałbrzychu. Ponad 3 tysiące kontroli i 58 ton nielegalnego urobku¹⁸ [2024].

Hasła: *biedaszyb*, *bieda-szyb*, *biedaszybik*, *biedaszybikarski*, *biedaszybikarz* zostały odnotowane w zbiorze leksykograficznym Jana Wawrzyńczyka¹⁹. Zamiacza je również *Wielki słownik języka polskiego* z kwalifikatorami *górnictwo*, *potoczny* i definicją ‘wydrążony w ziemi tunel, umożliwiający ubogiej ludności wydobywanie węgla na własny użytek’²⁰ oraz egzemplifikacją tekstową z lat dwutysięcznych. *Wielki słownik języka polskiego* rejestruje także hasła *zupa bieda* lub *bieda-zupa*, *bieda zupka* lub *zupka bieda* (definicja niżej).

14 Wyróżnienia w cytatach pochodzą od autorki artykułu.

15 Biuro Administracyjne Kancelarii Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, *Sprawozdanie z 49. posiedzenia Senatu RP w dniu 20 listopada 2003 r., 5. kadencja*, w: *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=99doc7d9672f107do6cada43909f9c45&match_start=0&match_end=10&wynik=53 (15.01.2025).

16 K. Urban, *Biedaszyby w reaktywacji*. „Oplaca się odsiedzieć swoje i wrócić do kopania”, <https://smoglab.pl/biedaszyby-w-reaktywacji-oplaca-sie-odsiedziec-swoje-i-wrocic-do-kopania-wywiad/> (16.01.2025).

17 bż, „Nie **biedaszyby**, ale **biznesszyby**”. Samorządowcy o wzmożonym, nielegalnym wydobywaniu węgla, <https://tvn24.pl/wroclaw/walbrzych-powrot-biedaszybow-miasto-o-nielegalnym-wydobywaniu-węgla-to-biznesszyby-st7346146> (16.01.2025).

18 *Biedaszyby w Wałbrzychu. Ponad 3 tysiące kontroli i 58 ton nielegalnego urobku*, https://dziennik.walbrzych.pl/biedaszyby-w-walbrzychu-ponad-3-tysiacie-kontroli-i-58-ton-nielegalnego-urobku/#-google_vignette&gsc.tab=0 (16.01.2025)

19 Zob. J. Wawrzyńczyk, *250 tysięcy ciekawych słów. Leksykon przypomnień*, t. 1, Warszawa 2014, s. 534.

20 *Biedaszyb*, w: *Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Żmigrodzki, <https://wsjp.pl/haslo/do-druku/54017/biedaszyb> (25.01.2025).

Sporo przykładów dostarcza leksykon *Słowa, słowa, czy je znasz?*, gdzie zamieszczono hasło *bieda-* z objaśnieniem: ‘pierwszy człon wyrazów złożonych i zestawień z rzeczownikiem w drugiej części, mający znaczenie: ubogi, nędzny, prymitywny, o niskim standardzie’²¹. Egzemplifikację stanowi kilkanaście przykładów, z różnie zapisywanymi leksemami (z dywizem lub bez): *bieda-budownictwo*, *biedabudownictwo*, *biedademokracja*, *biedadom*, *bieda-dom*, *bieda-emerytura*, *biedahandel*, *bieda-kram*, *biedaosiedle*, *biedapłaca*, *bieda-praca*, *bieda-targowisko*. Część tych jednostek została odnotowana także w *Leksykonie przypomnień* Wawrzyńczyka, gdzie (prócz wspomnianych wyżej *biedaszyb* i pochodnych) znalazły się inne przykłady: *biedachlewnia*, *biedadolarek*, *biedadomek*, *bieda-domek*, *biedakamieniczka*, *biedakuchnia*, *biedaliga*, *bieda-mieszkanie*, *biedamodernizacja*, *biedapartia*, *biedaposiadłość*, *bieda-renta*, *bieda-spółka*, *biedazupka*²².

Wzrost frekwencji leksemów tworzonych według tego modelu w ostatnich latach odnotowano w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego, w którym opisano kilka jednostek bazujących na leksemie *bieda*: *biedajedzenie*, *biedaobiad*, *biedawakacje*, *biedapraca*²³, zamieszczając przy każdym następującą uwagę:

W momencie rejestracji hasła redaktorzy zauważyli, że człon *bieda* jest składnikiem dosyć produktywnej serii, która najprawdopodobniej zaczyna funkcjonować jako nowy schemat słowotwórczy *bieda+rzeczownik* (por. hasła zanotowane w tym słowniku oraz inne, na przykład: *biedakomputer*, *biedaszkola*, *biedarząd* itp.)²⁴.

21 T. Smółkowa, *Słowa, słowa, czy je znasz?*, Kraków 2013, s. 68.

22 Zob. J. Wawrzyńczyk, *250 tysięcy ciekawych słów*, s. 533–534.

23 We współczesnych tekstach jednostki te są zapisywane w różny sposób: jako jeden wyraz, połączenie z dywizem albo jako zestawienia z różną kolejnością członów, np. *zupa bieda*, *bieda zupa*. W niektórych tekstach wyróżnia się je cudzysłowem. W podawanych przykładach ujednolicam zapis, stosując pisownię łączną, ale w cytatach pozostawiam zapis oryginalny. Podobną zasadę przyjęli twórcy Obserwatorium Językowego Uniwersytetu Warszawskiego. Dodają przy tym uwagę: „Forma *bieda-jedzenie* jest niezgodna ze współczesną normą ortograficzną”. Por. m.in. *Biedajedzenie*, w: *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego* <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/hasla/biedajedzenie/> (03.06.2025).

24 Zob. np. *Biedajedzenie*, w: *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego*, <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/hasla/biedajedzenie/> (07.02.2025). Konteksty wymieniane w Narodowym Korpusie Języka Polskiego dokumentują połączenie członu *bieda-* także z przymiotnikiem: „Za drucianą siatką stały dwa nędzne brudne szeregowce z dykty, zbudowane w stylu **bieda-minimalistycznym**, właściwym dla późnych lat sześćdziesiątych” (M. Krajewski, M. Czubaj, *Róże cmen-*

Łączliwość członu *bieda* jest bardzo szeroka. Jednostki utworzone według opisanego modelu mogą potencjalnie dotyczyć każdego obszaru życia, m.in. polityki (*biedarząd*), nowoczesnych urzędzeń (*biedatelefon*), pożywienia (*biedajedzenie*, *biedaobiad*), spędzania czasu (*biedawakacje*).

Na podstawie materiału zebranego w wyniku ekscerpcji korpusu językowego (Narodowy Korpus Języka Polskiego) i tekstów medialnych (za pomocą prostej wyszukiwarki internetowej)²⁵ można wskazać pola tematyczne, w których występują one ze szczególnym nasileniem. W zależności od tematyki wykorzystuje się różne konotacje związane z podstawowym znaczeniem leksemu *bieda* – ‘niedostatek materialny’. Celem niniejszego artykułu jest zatem wskazanie, w jakich polach tematycznych można obserwować „zwiększone zapotrzebowanie” na jednostki z komponentem *bieda*, jakie elementy znaczeniowe one wnoszą i na ile są to nowe składniki językowego obrazu biedy. W polu obserwacji pozostają jednostki utworzone według opisanego wyżej modelu oraz zestawienie *wersja bieda*, mające również odpowiednik hybrydalny, polsko-angielski – *bieda edition*. Wzięto także pod uwagę pojedyncze przykłady użycie leksemów bądź wyrażen formalnie i znaczeniowo powiązanych z *biedą*, które występują w podobnych kontekstach.

Omawiane jednostki używane są między innymi w tekstach dotyczących dawnych realiów, kiedy wytwarzane produkty miały niższy od współczesnego standard ze względu na inny stopień rozwoju cywilizacyjnego, np. *Kriegsstrassenbahnwagen* czyli *wojenny tramwaj bieda wersja dotarł do Gdańska*²⁶; „Młode lipy obdzierano z kory, by wydobyć łyko, z którego ubodzy chłopci robili łapcie, czyli bieda-buty”²⁷. Leksemy z członem *bieda*- występują także w kontekstach

tarne, Warszawa 2009, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=4848e540cbdd-75c588657456adfd9c16&match_start=539&match_end=561&wynik=1#the_match).

25 W artykule uwzględniono również niektóre przykłady podane w leksykonie *Słowa, słowa, czy je znasz?* i w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego. Zasadnicza część jednostek złożonych z członem *bieda*- powtarza się we wszystkich wymienionych źródłach, z tego powodu przy ich wymienianiu nie wskazano lokalizacji. Informacja taka podawana jest natomiast przy dłuższych egzemplifikacjach tekstowych.

26 *Kriegsstrassenbahnwagen* czyli *wojenny tramwaj bieda wersja dotarł do Gdańska*, <https://strefahistorii.pl/article/7620-kriegsstrassenbahnwagen-czyli-wojenny-tramwaj-bieda-wersja-dotarl-do-gdanska> (15.01.2025).

27 G. Tabisz, *Drzewo Kochanowskiego*, „Gazeta Krakowska” 23.07.2001, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=94ddd5cac01f019d0872b6c12ff652ce&match_start=654&match_end=664&wynik=1#the_match (5.11.2024).

dotyczących kultury materialnej związanej z otaczającą człowieka przestrzenią – budownictwem, zagospodarowaniem terenu itp., przykładowo:

Wokół niej rozwinęło się w tamtych czasach wiele tzw. **bieda osiedli**²⁸.

Na jego oczach wyrosła Ściana Wschodnia ulicy Marszałkowskiej, duma rodzimej **bieda-architektury**²⁹.

Dancingi, pałace, powódzie, **biedadomy**. Przedwojenna Warszawa na zdjęciach Zofii Chomętowskiej³⁰.

W taki sposób określa się też dawne realia związane z handlem. Leksemy *biedakram*; *biedatargowisko*, *biedahandel* ujął w swej pracy Włodzimierz Wysocki, wyjaśniając, że odnoszą się one do „handlu prowadzonego w prymitywnych warunkach, np. na ulicy, polegającego na sprzedaży towarów z prowizorycznych stoisk rozstawianych na chodniku, handlu ulicznego”³¹. Użycie jednostek z członem *bieda-* służy negatywnemu wartościowaniu – mówiący postrzega nazywane tak elementy rzeczywistości jako gorsze ze względu na widoczne niedostatki, prymitywizm, nieumiejętne wykonanie, nieestetyczny wygląd itp.

Negatywne nacechowanie jest charakterystyczne również dla kontekstów dotyczących współczesnej rzeczywistości, m.in. w tekstach na temat pozyskiwania środków do życia. Jednostkami z członem *bieda-* określane są zajęcia zawodowe, z których trudno się utrzymać (*biedapraca*), niskie świadczenia (*biedapłaca*, *biedazarobki*), również po zakończeniu pracy (*biedaemerytura*), na przykład:

28 mok, *Niedzielnny spacer*, „Dziennik Bałtycki” 7.10.2001, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=6e2449bb1e4b4fc8b4422b857f78fd34&match_start=250&match_end=263&wynik=1#the_match (5.11.2024).

29 M. Wolski, *Alterland*, Warszawa 2003, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=8b6f051820e3225b69ccf30d2c69d28b&match_start=1009&match_end=1027&wynik=1#the_match (5.11.2024).

30 J.S. Majewski, *Dancingi, pałace, powódzie, biedadomy. Przedwojenna Warszawa na zdjęciach Zofii Chomętowskiej*, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,20120061,dancingi-palace-powodzie-biedadomy-przedwojenna-warszawa.html> (7.01.2025).

31 W. Wysocki, *Neologizmy swoich epok. Słownictwo i frazeologia języka polskiego II połowy XX – początki XXI wieku świadectwem realiów życia i pracy*, „Język Polski” 102 (2022) z. 2, s. 36–48.

Biedapraca, czyli mocno zaciskasz zęby i robisz³².

„Mamy dość **biedaplacy**! Godziwa praca, a nie jałmużna”. Protest przed Urzędem Wojewódzkim w Poznaniu³³.

Zarabiają na akord, to prawda. Kilkadziesiąt groszy za zgłoszenie, nie pamiętam dokładnie, ale generalnie to **bieda-zarobki**³⁴.

Tajny raport ZUS obnażył prawdę. Tę grupę czekają „**biedaemerytury**”³⁵.

Podobne konotacje wiążą się z leksemami nazywającymi osoby prowadzące przedsiębiorstwa, które nie przynoszą dużych przychodów (*biedaprzedsiebiorcy*), np. *Biedaprzedsiebiorcy. Mają firmę, a ledwo wiążą koniec z końcem*³⁶ oraz firmy o niewielkich obrotach – *biedafirmy*. Określenie to stało się przedmiotem publicznej dyskusji, kiedy użyła go jedna z posłanek w 2022 roku: „Gospodarce zwyczajnie opłaca się promocja zatrudnienia w dużych firmach, a nie głaskanie po głowie biedafirm”³⁷. Liczne komentarze dotyczące tej wypowiedzi, jakie pojawiły się w prasie, wskazują, że odczytano ją jako obraźliwą czy wręcz pogardliwą w stosunku do osób prowadzących mikroprzedsiębiorstwa. Taki efekt perlokucyjny wiązano z członem *bieda*-:

32 A. Suława, *Biedapraca, czyli mocno zaciskasz zęby i robisz*, <https://plus.dziennikpolski24.pl/biedapraca-czyli-mocno-zaciskasz-zeby-i-robisz/ar/13404165> (7.01.2025).

33 „Mamy dość biedaplacy! Godziwa praca, a nie jałmużna”. Protest przed Urzędem Wojewódzkim w Poznaniu, <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,28717428,mamy-dosc-biedaplacy-godziwa-praca-a-nie-jalmuzna-protest.html> (20.01.2025).

34 *Cenzura na Wykop.pl – informacje o zarobkach moderatorów i ich pracy na akord*, <https://www.dobreprogramy.pl/@neron86x/cenzura-na-wykoppl-informacje-o-zarobkach-moderatorow-i-ich-pracy-na-akord,blog,115046> (1.06.2025).

35 J. Ceglarz, *Tajny raport ZUS obnażył prawdę. Tę grupę czekają „biedaemerytury”*, https://businessinsider.com.pl/praca/emerytury/tajny-raport-zus-obnazyl-prawde-biedaemerytury-na-wlasne-zyczenie/58qt74x?utm_campaign=cb (28.01.2025).

36 M. Suchodolska, *Biedaprzedsiebiorcy. Mają firmę, a ledwo wiążą koniec z końcem*, 5.07.2015, <https://gospodarka.dziennik.pl/finanse/artykuly/494541,biedaprzedsiebiorcy-maja-firme-a-ledwo-wiaza-koniec-z-koncem.html> (25.01.2024).

37 K. Rakosza-Napieraj, *Żukowska tłumaczy nam słowa o „biedafirmach”. „To patologia rynku pracy”*, 3.01.2022, <https://innpoland.pl/174446,czym-sa-biedafirmy-zukowska> (20.01.2025).

Biedafirmy? Przedsiębiorcy zareagowali jak na obrazę uczuć religijnych. Ale mieli w tym trochę racji³⁸.

„**Biedafirmy**”, „Janusze biznesu”? Pogarda zamiast szacunku. Drobna działalność gospodarcza była jednym z motorów sukcesu gospodarczego Polski po 1989 r. i sposobem rozładowania bezrobocia. Dziś już tak nie jest. Małe firmy są mniej wydajne i płacą mniej podatków, ale to nie powód, by wyrażać się o ich właścicielach z pogardą³⁹.

Czy określenie „**biedafirmy**” jest obraźliwe?⁴⁰

W cytowanych wyżej kontekstach użyto leksemów z członem *bieda-* z pola tematycznego ‘sposoby pozyskiwania środków materialnych’, które zawierają jednoznacznie negatywny ładunek aksjologiczny, dotyczą bowiem sytuacji, w których ktoś jest zmuszony ograniczać realizację swoich potrzeb ze względu na niskie dochody, niezapewniające dostatku.

W sposób bardziej zróżnicowany używa się omawianych jednostek w ramach pola tematycznego ‘kulinaria’⁴¹. Według wzorca *bieda-* + rzeczownik tworzone są nazwy potraw i wypieków, np. *biedazupa*, *biedaplacki*, *biedazapiekanki*, *biedasernik*, *biedaciastka*, posiłków, np. *biedaśniadanie*, *biedaobiad*, *biedakolacja*, *biedauczta* lub sposobu odżywiania się: *biedajedzenie*, *biedapożywanie*, *biedakuchnia*. Ogólne wyjaśnienie tego typu leksemów w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego podano przy haśle *biedajedzenie*:

Niektórzy ludzie mianem **biedajedzenia** określają potrawy i dania itp., które są tanie lub przygotowywane z małej ilości tanich składników. Wyraz ten bywa odnoszony także do prostych, mało wyszukanych dań lub do takich, których jakość i wartości odżywcze są niskie [...]. Może być nośnikiem różnych rodzajów ekspresji (bywa używane

38 Musiałek: *Biedafirmy? Przedsiębiorcy zareagowali jak na obrazę uczuć religijnych. Ale mieli w tym trochę racji*, <https://klubjagiellonski.pl/2022/01/26/musialek-biedafirmy-przedsiębiorcy-zareagowali-jak-na-obrazę-uczuc-religijnych-ale-mieli-w-tym-troche-racji/> (20.01.2025).

39 P. Musiałek, „*Biedafirmy*”, „*Janusze biznesu*”? *Pogarda zamiast szacunku*, 21.01.2022, <https://www.rp.pl/plus-minus/art19309881-biedafirmy-janusze-biznesu-pogarda-zamiast-szacunku> (20.01.2025).

40 P. Wójcik, *Czy określenie „biedafirmy” jest obraźliwe?*, 5.01.2022, <https://krytykapolityczna.pl/gospodarka/biedafirmy-mikroprzedsiębiorstwa-male-firmy-zukowska-komentarz-piotr-wojcik/> (20.01.2025).

41 Ewa Młynarczyk poświęciła tej tematyce osobny artykuł: *Rzeczownik „bieda” i jego derywaty*, s. 47–59. Część przykładów pokrywa się z przytaczanymi w tym artykule.

ironicznie, żartobliwie, czasem także prześmiewczo i z lekceważeniem), pozytywnie lub negatywnie wartościujące⁴².

Różne rodzaje ekspresji i możliwość diametralnie różnego wartościowania wiążą się z przyczynami korzystania z taniej i prostej żywności. Może ono wynikać z koniecznych ograniczeń związanych z niesprzyjającą sytuacją materialną. Na takie znaczenie wskazuje definicja słownikowa *biedazupy* w *Wielkim słowniku języka polskiego*: ‘*pot. zupa o wodnistej konsystencji przygotowana z małej ilości tanich składników, zwykle niskiej jakości*’ oraz egzemplifikacje tekstowe (również dla zdrobnienia *biedazupka* czy zestawienia *biedaobiad*):

Jadłospis bezdomnego [...]: parówka, pasztet, kilka jabłek („przydział” na tydzień), chleb, **bieda-zupa**. Często zamiast drogiego mleka – woda⁴³.

Po zabiegu dali mi szpitalną **biedazupkę** i puścili do domu⁴⁴.

...obiad kryzysowy, **biedaobiad** – różnie go można nazwać. To posiłek dla tych, których drożyzna w Polsce tak przyniotła, że już ledwo zipią⁴⁵.

Wiele cytatów, zwłaszcza pochodzących z blogów kulinarnych oraz stron internetowych oferujących przepisy, dokumentuje zupełnie inne nacechowanie jednostek z komponentem *bieda* i ich pozytywne wartościowanie związane z odmiennym postrzeganiem niedostatku materialnego. Komentarze pod przepisami pozwalają określić, jaki typ potraw jest tak nazywany, np.

Zupa bieda czy jak ją nazywa Paweł, zupa przegląd lodówki, to chyba najsmaczniejszy sposób na wykorzystanie resztek warzyw⁴⁶.

42 *Biedajedzenie*, w: *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego*, <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/hasla/biedajedzenie/?> (07.02.2025).

43 K. Oremus, *Jedzenie ważniejsze niż dach nad głową*, „Trybuna Śląska” 5.02.2002, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=568f839b63634coeode3ada69849e273&match_start=140&match_end=150&wynik=1#the_match (22.09.2022).

44 *Biedazupka*, w: *Wielki słownik języka polskiego*, red. P. Żmigrodzki, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/102860/biedazupka> (1.06.2025).

45 *Biedaobiad*, w: *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego*, <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/hasla/biedaobiad/?> (18.12.2024).

46 *Zupa bieda*, <https://zpierwszegotloczenia.pl/przepis/zupa-bieda> (22.09.2022).

Kryzys na talerzu, czyli 8 przepisów na **bieda-obiad** (niektóre w wersji lux)⁴⁷.

Tani obiad, czyli trzy przepisy na „**bieda-ucztę**”. Zrób dziś i jedz cały tydzień. Tani obiad nie musi być nudny i za chwilę to udowodnimy. Przed tobą trzy budżetowe przepisy na dania, które spokojnie mogą poleżeć w lodówce kilka dni...⁴⁸.

W podobnych kontekstach występuje wyrażenie *wersja bieda*, np.

Papaya salad **wersja bieda**, czyli z kalarepy⁴⁹.

Niestety z racji mojego alzheimera główny punkt programu będzie w **wersji bieda**. Zapomniałam kupić kremówki do szarlotki⁵⁰.

Pojedyncze poświadczenia mają też inne nazwy, w których użyto komponentu *bieda*: ciasto „*bieda w domu*”⁵¹ lub jeden z jego derywatów, np. *zupa biedaków*, ciasto *biedaczek*:

Zupa biedaków, czyli scypa. Zapomniany przepis na tani, lecz pyszny obiad⁵².

Kiedyś była nazywana „**zupą biedaków**”, gdyż do jej przyrządzenia potrzeba zaledwie kilku, łatwo dostępnych składników⁵³.

47 A. Mocarska, *Kryzys na talerzu, czyli 8 przepisów na bieda-obiad (niektóre w wersji lux)*, <https://dzieci-sawazne.pl/kryzys-na-talerzu-czyli-8-przepisow-na-bieda-obiad-niektore-w-wersji-lux/> (22.09.2022).

48 J. Szumilas, *Tani obiad, czyli trzy przepisy na „bieda-ucztę*”, <https://haps.pl/Haps/7,167251,28872611,tani-obiad-czyli-trzy-przepisy-na-bieda-uczte-zrob-dzis.html> (12.09.2022).

49 B. Starecka, *Papaya salad wersja bieda, czyli z kalarepy*, <https://nakarmionastarecka.pl/papaya-salad-wersja-bieda-czyli-z-kalarepy/> (4.02.2025).

50 J. Grzegorzczak, *Chaszcze*, Kraków 2009, <https://nkjp.pl/poliqarp/nkjp300/query/o/> (22.09.2022).

51 tkaitka, *Ciasto „bieda w domu*”, <https://halinka-i-toda.blogspot.com/2019/09/ciasto-bieda-w-domu.html> (20.01.2025).

52 A. Sulc-Górska, *Zupa biedaków, czyli scypa. Zapomniany przepis na tani, lecz pyszny obiad*, <https://beszamel.se.pl/przepisy/zupy-na-cieplo/zupa-biedakow-czyli-scypa-zapomniany-przepis-na-tani-lecz-pyszny-obiad-re-MyWu-XDGG-rWGP.html> (31.02.2025).

53 R. Natorski, *Przez wieki była nazywana zupą biedaków. Bije na głowę babciny kapuśniak i krupnik*, <https://pysznosci.pl/przez-wieki-byla-nazywana-zupa-biedakow-bije-na-glowe-babciny-kapusniak-i-krupnik,6937194409179776a> (25.01.2025).

Ciasto **Biedaczek**. [...] Nazwa tego specyfiku nie wzięła się z jakichś braków – jest ona związana przede wszystkim z wyglądem tego ciasta, ale nie umniejsza to jego walorów smakowych⁵⁴.

Cechy kojarzone z niedostatkiem materialnym: niewielkie urozmaicenie składników, niski koszt, prostota wykonania, ewentualnie nieefektywny wygląd, są przedstawiane w cytowanych tekstach jako zalety świadczące o atrakcyjności potraw czy posiłków. Zmiana wartościowania, widziana w perspektywie pokoleniowej, jest komentowana w niektórych internetowych wpisach, eksponuje się przy tym dawność przepisów jako gwarancję ich wysokiej wartości:

Z tą nazwą „**bieda zupki**” to jest cała historia. W zasadzie wzięła się z **opowiadań Prababci i Babci – które czasem z musu takie w swoim życiu gotowały**. Potem mus historyczno-społeczny przerodził się w smak i tak już zostało. Najlepsze jest to, że one ewoluują i za każdym razem smakują trochę inaczej, bo albo dorzucę coś nowego, albo nie dorzucę czegoś, bo akurat nie ma w domu⁵⁵.

Bieda placki – stary przepis, który warto znać⁵⁶.

Ciasto **biedaczek** [...]. Przepis na to tanie ciasto krąży w wielu rodzinach **od pokoleń**⁵⁷.

Tani obiad, czyli trzy przepisy na „**bieda-ucztę**” [...] Tak właśnie wyglądała **kuchnia naszych dziadków** – prosto, smacznie i nie za miliony⁵⁸.

Zróznicowanie ekspresywne i aksjologiczne występuje także w kolejnym polu tematycznym, jakim jest ‘motoryzacja’. Za pomocą odwołań do pojęcia

54 *Ciasto Biedaczek*, <https://smaker.pl/przepisy-ciasta/przepis-ciasto-biedaczek,195550,smaker.html> (22.09.2022).

55 Babciagramolka, *Bieda zupka wersja kremowa*, <https://www.doradcasmarku.pl/przepis-bieda-zupka-wersja-kremowa-299526> (22.11.2024).

56 *Bieda placki – stary przepis, który warto znać*, <https://smaker.pl/przepisy-dania-glowne/przepis-bieda-placki-stary-przepis-ktory-warto-znac,195293,smaker.html> (22.09.2022).

57 A. Skotarczak, *Ciasto biedaczek, czyli domowy i prosty deser z tego, co znajdziemy w kuchni*, <https://haps.pl/Haps/7,167251,28252815,ciasto-biedaczek-czyli-domowy-i-prosty-deser-z-tego-co-znajdziemy.html> (31.05.2025).

58 J. Szumilas, *Tani obiad, czyli trzy przepisy na „bieda-ucztę”*, <https://haps.pl/Haps/7,167251,28872611,tani-obiad-czyli-trzy-przepisy-na-bieda-uczte-zrob-dzis.html> (12.09.2022).

biedy oferowane są tańsze usługi motoryzacyjne, np.: *Bieda lift. Cała prawda o tanich patentach na podniesienie terenówki*⁵⁹ oraz pomysły na samodzielne przerobienie pojazdu tak, by był oszczędnościową wersją drogiego oryginału, np. *Pomysł na bieda kampera*⁶⁰; *Bieda Kamper – czyli mały kamper na bazie Citroena Berlingo*⁶¹.

W medialnych przekazach dotyczących motoryzacji używa się także jednostki złożonej *biedawersja* lub *wersja bieda* w odniesieniu do samochodów (najczęściej konkretnych marek) lub do ich części, np.

718 Cayman w **bieda-wersji**⁶²;

Polonez Caro Plus w **wersji bieda**⁶³;

Skoda Octavia **wersja bieda** – jak to się ma do EU...⁶⁴;

Nowy Passat za 100 tysięcy. Czy to „**wersja bieda**”?⁶⁵;

Linka sprzęgła **bieda wersja**⁶⁶;

Wersja bieda czy full?⁶⁷

Szerszy kontekst pozwala zinterpretować znaczenie cytowanych wyrażeń:

59 *BIEDA LIFT. Cała prawda o tanich patentach na podniesienie terenówki*, https://www.youtube.com/watch?v=1Zk_CbxIGnk (20.11.2024).

60 *tomek854, Pomysł na bieda kampera*, https://forum.gazeta.pl/forum/w,14718,161163036,161163036,Pomysl_na_bieda_kampera_.html (7.01.2025).

61 *Bieda Kamper – czyli mały kamper na bazie Citroena Berlingo* <https://www.camperteam.pl/forum/viewtopic.php?p=827455&sid=3125c679c90aacoa9a3e55db533327a3>.

62 *Porsche wygląda jak Dacia: 718 Cayman w bieda-wersji*, <https://www.autostuff.pl/lifestuff/2391/porsche-wyglada-jak-dacia-718-cayman-w-bieda-wersji-galeria> (15.01.2025).

63 *J. Garbacz, Polonez Caro Plus w wersji Bieda – Unikat z Żerania*, <https://mklr.pl/370184> (20.11.2024).

64 *Skoda Octavia wersja bieda – jak to się ma do EU...*, <https://forum.autokacik.pl/topic/423597-skoda-octavia-wersja-bieda-jak-to-sie-ma-do-eu/> (15.01.2025).

65 *Nowy Passat za 100 tysięcy. Czy to „wersja bieda”?*, https://weekendfm.pl/?n=88341&-nowy_passat_za_100_tysiecy_czy_to_wersja_bieda (15.01.2025).

66 *Linka sprzęgła bieda wersja*, <https://www.autocaros.pl/products/card/oooJUG/linka-sprzegla-bieda-wersja> (15.01.2025).

67 *Wersja bieda czy full? Czego mu jeszcze brakuje? Czyli wyposażenie dużego SUVa Volvo XC90*, <https://www.youtube.com/watch?v=iolvKX65CJs> (15.01.2025).

BMW serii 4 coupe „**bieda wersja**”, czyli idealne auto do cięcia kosztów. Bazowe BMW serii 4 Coupe to jeden z tych samochodów, które mogłyby stanowić ciekawą propozycję dla osób lubiących przyszczędzić na zakupie i uważając, że auto ma jeździć, a nie wyglądać⁶⁸.

Z opisu wynika, że *biedawersjami* nazywane są samochody celowo produkowane z prostszym, uboższym wyposażeniem, bez atrakcyjnych dodatków (w *wersjach podstawowych*; przeciwstawienie *Wersja bieda czy full?*), co wiąże się z niższą ceną (*propozycja dla osób lubiących przyszczędzić; idealne auto do cięcia kosztów*).

Żartobliwy, często ironiczny charakter ma hybrydalne, polsko-angielskie zestawienie *bieda edition*, zapisywane też w wersji naśladowującej wymowę – *bieda edyszyn*, np. *Laguna 1.6 Bieda Edition*⁶⁹; *Samodzielne doposażanie „bieda edition”*⁷⁰; *Czarny Avant bieda edition*⁷¹; *Babciowóz, 940GLE, 1991, B200E, Bieda Edyszyn*⁷²; *Audi 100 C3 „Bieda Edyszyn”*⁷³.

Oba warianty (polski i hybrydalny) w tekstach motoryzacyjnych łączą się w większości przykładów z pozytywnym wartościowaniem, ale zdarzają się także użycia z negatywną oceną, wyrażoną wprost bądź ironicznie:

Jako że mam pewne niemiłe doświadczenia z autem w wersji **bieda edition** (fiat panda) chciałbym uniknąć zakupu samochodu z **bieda body komputerem**⁷⁴.

Europejska motoryzacja... **bieda edition** to delikatnie powiedziane⁷⁵.

68 K. Filipiak, *BMW serii 4 Coupe „bieda wersja”, czyli idealne auto do cięcia kosztów*, <https://wokolmotoryzacji.pl/bmw-serii-4-coupe-bieda-wersja-czyli-idealne-auto-do-ciecia-kosztow/> (25.05.2021).

69 Tomas, *Laguna 1.6 Bieda Edition*, <https://kosmetykaaut.pl/topic/13886-laguna-16-bieda-edition/> (1.02.2025).

70 *Samodzielne doposażanie „bieda edition”*, <https://www.daciaklub.pl/forum/viewtopic.php?t=19947&sid=2581ee85f9312b8414af1e230b475bb5> (20.11.2024).

71 dpiorek, *[B6 TDI AVF] Czarny Avant bieda edition*, <https://a4-klub.pl/topic/423647-b6-tdi-avf-czarny-avant-bieda-edition/> (20.11.2024).

72 Superstefan, *Babciowóz, 940GLE, 1991, B200E, Bieda Edyszyn*, <https://volvorwd.pl/viewtopic.php?t=4335&sid=3c2b08e4c018192906e57a124e8bbd9> (20.11.2024).

73 *Audi 100 C3 „Bieda Edyszyn”*, <https://www.facebook.com/cygarosamoZLO/> (20.01.2025).

74 *Samodzielne doposażanie „bieda edition”*, <https://www.daciaklub.pl/forum/viewtopic.php?t=19947&sid=2581ee85f9312b8414af1e230b475bb5> (20.11.2024).

75 *Europejska motoryzacja... bieda edition to delikatnie powiedziane*, <https://wykop.pl/link/7621221/europejska-motoryzacja-bieda-edition-to-delikatnie-powiedziane> (15.01.2025).

Zarówno wersja polskojęzyczna, jak i hybrydalna są używane jako określenia w odniesieniu do różnych innych sfer tematycznych, w których występują z mniejszą frekwencją niż w polach wymienionych wyżej. Mogą to być teksty (krótkie, najczęściej ogłoszenia lub wpisy w mediach społecznościowych) dotyczące m.in. rozmaitego sprzętu, np. *warsztat bieda-edition*⁷⁶, smartfonów czy aparatów fotograficznych, np. *iPhone 15 – bieda edition dla biednych ludzi*⁷⁷, *Apple chciało stworzyć iPada „bieda edyszyn”*⁷⁸, urządzeń ogrodowych, np. *Grządka podwyższona „Bieda Edyszyn”*⁷⁹, sposobu spędzania czasu – *Piątkowe SPA z niemieckim. Wersja bieda*⁸⁰. O popularności wyrażenia świadczą oferty kupna koszulek lub naklejek na samochody z napisem *bieda edition*⁸¹. Ekspozowanie takiego tekstu jest rodzajem żartu czy ironii w stosunku do samego siebie.

Jak pokazują przedstawione przykłady, jednostki *biedawersja*, *wersja bieda* oraz *bieda edition*, *bieda edyszyn* mają również szeroką łączliwość. Mogą być używane bardziej opisowo w stosunku do przedmiotów wyprodukowanych w dawnych realiach lub wytworzonych celowo z uboższym wyposażeniem (samochody w *wersji bieda*) bądź wyłącznie wartościująco – w odniesieniu do rzeczy i zjawisk ocenianych przez mówiącego jako gorsze jakościowo, zasługujące na lekceważenie lub wyśmianie. Wykorzystuje się je też ironicznie lub żartobliwie. Przewrotnie wersje „bogate” produktów określa się także poprzez odniesienie do biedy: *BMW w trybie: gardzę biedą. Bazowe egzemplarze są zbyt mało prestiżowe*⁸².

Przegląd wybranych pól tematycznych, w których występują jednostki złożone z członem *bieda*, pokazał ich zróżnicowane użycia, w znacznym stopniu

76 *Warsztat – Bieda edition – Zobaczcie co można kupić za 40 zł*, https://www.youtube.com/watch?v=n8iJ-mjA_FU4 (15.01.2025).

77 A. Bała, *iPhone 15 – bieda edition dla biednych ludzi? (test)*, <https://www.telepolis.pl/artykuly/testy-sprzetu/apple-iphone-15-test-recenzja-opinie> (20.01.2025).

78 G. Dąbek, *Apple chciało stworzyć iPada „bieda edyszyn”*, <https://www.tabletowo.pl/apple-tani-ipad-z-klawiatura-plastic-fantastic/> (20.01.2025).

79 J. Pyra, *Grządka podwyższona „Bieda Edyszyn”*, <https://plantis.app/wpis/grzadka-podwyzszona-bieda-edyszyn> (20.01.2025).

80 Aga, *Piątkowe SPA z niemieckim. Wersja bieda*, <https://www.facebook.com/reel/1235587217670347> (15.01.2024).

81 *Koszulka XL Bieda Edition*, <https://michuzyoutube.cupsell.pl/produkt/3261682-Koszulka-XL-Bieda-Edition.html> (1.02.2025); [naklejka] *Bieda Edition*, <https://beststickers.pl/naklejki/1045-bieda-edition.html> (20.01.2025).

82 P. Grabowski, *BMW w trybie: gardzę biedą. Bazowe egzemplarze są zbyt mało prestiżowe*, <https://autoblog.spidersweb.pl/bmw-bazowe-modele-m-znikaja-z-oferty> (25.11.2024).

zależne od tematyki tekstów, w których występują. W odniesieniu do dawnych realiów oraz w niektórych polach, jak 'przestrzeń, architektura', 'źródła dochodu' stosuje się je wyłącznie z negatywnym wartościowaniem, wynikającym z postrzegania biedy jako sytuacji niedostatku materialnego prowadzącej do zaniedbań i deprywacji w różnych obszarach życia.

Pole tematyczne 'kulinaria' dostarcza przykładów użyc nie tylko leksemów utworzonych według modelu człon *bieda*- + rzeczownik, ale też popularność zestawienia *wersja bieda*, *bieda wersja* i innych określeń odwołujących się do niedostatku materialnego, jak *ciasto biedaków*, *biedaczek*, *bieda w domu*. W polu 'motoryzacja' rozpowszechnione są jednostki *wersja bieda*, *bieda wersja* oraz hybrydalny twór *bieda edition*, *bieda edyszyn*. Zebrany materiał dokumentuje zmianę nacechowania aksjologicznego jednostek zawierających komponent *bieda*. Stają się one formą wyrażania nie tylko negatywnego wartościowania, ale też pozytywnego, co wiąże się z innym postrzeganiem przedmiotów kojarzonych z biedą. Prostota i niewielki koszt potraw, usług lub produktów jawią się jako zalety, które świadczą o ich atrakcyjności, zwłaszcza w przekazach marketingowych. W takich kontekstach aksjologiczne nacechowanie wyrazu *bieda* zmienia się z negatywnego wartościowania, związanego z jego podstawowym znaczeniem, na pozytywne, aprobatywne, wyzwalające skojarzenia z pożądanymi cechami przedmiotów czy zjawisk.

Opisane tendencje stanowią zasadniczą zmianę w tradycyjnym obrazie biedy postrzeganej jako zjawisko niechciane, niesprzyjające człowiekowi, stawiające go w trudnej sytuacji, w której jest on zmuszony do korzystania z gorszych jakościowo produktów (por. w jednym z komentarzy: [nazwa *bieda-zupka*] *wzięła się z opowiadań Prababci i Babci – które czasem z musu takie w swoim życiu gotowały*). To właśnie element semantyczny 'sytuacja przymusowa' legł u podstaw rzeczownika *bieda*, na co wskazują dane etymologiczne. Według Wiesława Borysia prasłowiańskie **bēda* to rzeczownik oznaczający 'stan (przymusowy)' od czasownika **bēditi* 'zmuszać, skłaniać, zwyciężać'; rozwój wyrazu *bieda* przebiegał od znaczenia 'przymus, konieczność' poprzez 'stan godny pożałowania, nieszczęście, niedolę, cierpienie' aż do 'ubóstwo, nędza'⁸³. Element semantyczny 'sytuacja przymusowa' jest składnikiem obrazu BIEDY utrwalonym we frazeologii, np. *bieda zmusza, skłania, popycha kogoś do czegoś*,

83 W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005, s. 27. Por. I. Gumowska-Grochot, *Polska bieda*, s. 54–55; E. Młynarczyk, *BIEDA jako polski concept*, s. 47–48.

zazwyczaj do czynów nagannych, m.in. do kradzieży, szantażu, samobójstwa. Mówi się też, że *ktoś robi coś z biedy* lub jakieś zjawisko *bierze się z biedy*.

Część jednostek z komponentem *bieda* we współczesnej polszczyźnie dotyczy sytuacji, w których człowiek jest zmuszony korzystać z gorszych jakościowo produktów (*biedatelefon, biedakomputer*), mieszkać w ubogich budynkach lub miejscach (*biedadomy, biedaosiedla*), uzyskiwać relatywnie niższe dochody (*biedapłaca, biedaemerytura, biedafirma*). Inne jednostki jednak, używane z pozytywnym nacechowaniem aksjologicznym, nie zawierają aspektu przymusowości, lecz dobrej woli, świadomego wyboru prostych i tanich potraw (*biedauczta, biedasernik, sałatka w wersji bieda*) bądź produktów (*samochody wersja bieda* lub przedmioty *bieda edition, bieda edyszyn*).

Niektóre osoby, wybierając styl życia czy odżywiania się, którego zasadą jest minimalizm, a celem ograniczenie konsumpcji, odwołują się również do pojęcia biedy. Tak jest w przypadku rzeczownika *biedanizm*, kontaminacji *biedy* i *weganizmu*, który stał się tytułem książki i bloga kulinarnego⁸⁴ promującego dietę wegańską opartą na tanich, łatwo dostępnych produktach⁸⁵. Potrawy przyrządzane według przepisów tego nurtu są określane jako *biedańskie* lub *zbiedanizowane*⁸⁶, a osoby decydujące się na taką dietę nazywają siebie *biedanami*, *biedakami* lub *biedotą*, co świadczy o żartobliwym dystansie wobec samego zjawiska niedostatku materialnego. Inny rzeczownik – *biedawka* – to nazwa forum internetowego, którego użytkownicy wymieniają się pomysłami na zmniejszenie kosztów życia, co może się łączyć zarówno ze świadomym wyborem, jak też z sytuacją przymusową. Użycie derywatu rzeczownika *bieda* w tym kontekście świadczy o osłabieniu negatywnego ładunku aksjologicznego związanego zazwyczaj z trudnym położeniem materialnym.

Opisywane zmiany w językowym obrazie biedy można łączyć z przeobrażeniami społecznymi, podniesieniem standardów życia oraz dążeniami, zwłaszcza młodszego pokolenia, do ograniczenia negatywnych zjawisk związanych z nadmierną konsumpcją. Zmiana wartościowania komponentu *bieda* oraz elementu semantycznego ‘przymus’ na ‘dobra wola’ jest zatem jednym ze znaków współczesności.

84 J. Romaniuk, *Biedanizm. Wegańskie opowieści*, 2021, biedanizm.pl (2.06.2022).

85 Szerszy opis zjawiska oraz leksyki z nim związanej zob. E. Młynarczyk, *Rzeczownik „bieda” i jego derywaty*, s. 52–54.

86 Leksem *biedański* został opisany w 2022 roku w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu Warszawskiego. Zob. A. Dudek, K. Kłosińska, *Biedański*, w: *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego*, <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/hasla/biedanski/> (20.06.2023).

Bibliografia

- Aga, *Piątkowe SPA z niemieckim. Wersja bieda*, <https://www.facebook.com/reel/1235587217670347> (15.01.2024).
- Audi 100 C3 „Bieda Edyzyn”, <https://www.facebook.com/cygarosamoZLO/> (20.01.2025).
- Babciagramolka, *Bieda zupka wersja kremowa*, <https://www.doradcaszaku.pl/przepis-bieda-zupka-wersja-kremowa-299526> (22.11.2024).
- Bała A., *iPhone 15 – bieda edition dla biednych ludzi? (test)*, <https://www.telepolis.pl/artykuly/testy-sprzetu/apple-iphone-15-test-recenzja-opinie> (20.01.2025).
- Bieda Edition* [naklejka], <https://beststickers.pl/naklejki/1045-bieda-edition.html> (20.01.2025).
- Bieda Kamper – czyli mały kamper na bazie Citroena Berlingo*, <https://www.camperteam.pl/forum/viewtopic.php?p=827455&sid=3125c679c90aac0a-9a3e55db533327a3> (22.01.2025).
- BIEDA LIFT. Cała prawda o tanich patentach na podniesienie terenówki*, https://www.youtube.com/watch?v=1Zk_CbxIGnk (20.11.2024).
- Bieda placki – stary przepis, który warto znać*, <https://smaker.pl/przepisy-dania-glowne/przepis-bieda-placki-stary-przepis-ktory-warto-znac,195293,smaker.html> (22.09.2022).
- Biedaszyby w Wałbrzychu. Ponad 3 tysiące kontroli i 58 ton nielegalnego urobku*, https://dziennik.walbrzych.pl/biedaszyby-w-walbrzychu-ponad-3-tysiacie-kontroli-i-58-ton-nielegalnego-urobku/#google_vignette&gsc.tab=0 (16.01.2025).
- Biuro Administracyjne Kancelarii Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, *Sprawozdanie z 49. posiedzenia Senatu RP w dniu 20 listopada 2003 r., 5. kadencja*, w: *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=99doc7d9672f107do6cada43909f9c45&match_start=0&match_end=10&wynik=53 (15.01.2025).
- Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005
- bż, „*Nie biedaszyby, ale bizneszyby*”. *Samorządowcy o wzmożonym, nielegalnym wydobywaniu węgla*, <https://tvn24.pl/wroclaw/walbrzych-powrot-biedaszybow-miasto-o-nielegalnym-wydobywaniu-węgla-to-bizneszyby-st7346146> (16.01.2025).
- Ceglarz J., *Tajny raport ZUS obnażył prawdę. Tę grupę czekają „biedaemerytura”*, <https://businessinsider.com.pl/praca/emerytura/tajny-raport-zus-ob->

- nazyl-prawde-biedaemerytury-na-wlasne-zyczenie/58qt74x?utm_campaign=cb (28.01.2025).
- Cenzura na Wykop.pl – informacje o zarobkach moderatorów i ich pracy na akord, <https://www.dobreprogramy.pl/@neron86x/cenzura-na-wykop-pl-informacje-o-zarobkach-moderatorow-i-ich-pracy-na-akord,blog,115046> (1.06.2025).
- Ciasto Biedaczek, <https://smaker.pl/przepisy-ciasta/przepis-ciasto-biedaczek,195550,smaker.html> (22.09.2022).
- Dąbek G., *Apple chciało stworzyć iPada „bieda edyszyn”*, <https://www.tabletowo.pl/apple-tani-ipad-z-klawiatura-plastic-fantastic/> (20.01.2025).
- dpiorek, [B6 TDI AVF] Czarny Avant bieda edition, <https://a4-klub.pl/topic/423647-b6-tdi-avf-czarny-avant-bieda-edition/> (20.11.2024).
- Europejska motoryzacja... bieda edition to delikatnie powiedziane, <https://wykop.pl/link/7621221/europejska-motoryzacja-bieda-edition-to-delikatnie-powiedziane> (15.01.2025).
- Filipiak K., *BMW serii 4 Coupe „bieda wersja”, czyli idealne auto do cięcia kosztów*, <https://wokolmotoryzacji.pl/bmw-serii-4-coupe-bieda-wersja-czyli-idealne-auto-do-ciecia-kosztow/> (25.05.2021).
- Grabowski P., *BMW w trybie: gardzę biedą. Bazowe egzemplarze są zbyt mało prestiżowe*, <https://autoblog.spidersweb.pl/bmw-bazowe-modele-m-znikaja-z-oferty> (25.11.2024).
- Gumowska I., *Bieda – wieloaspektowość konceptu w potocznych relacjach gwarowych w języku polskim*, „Slavica” 45 (2016), s. 44–55.
- Gumowska I., *Bieda w świadomości językowej mieszkańców Kożanówki na Lubelszczyźnie*, w: *Język w środowisku wiejskim*, t. 2: *Gwara – społeczeństwo – kultura*, red. E. Rudnicka-Fira, M. Błasiak-Tytuła, Kraków 2014, s. 273–282.
- Gumowska I., *Językowy obraz biedy w związkach frazeologicznych i paremiach o charakterze gwarowym*, w: *Słowiańska frazeologia gwarowa*, red. M. Rak, K. Sikora, Kraków 2016, s. 267–277.
- Gumowska-Grochot I., *Polska „BIEDA” w perspektywie etymologicznej, historycznojęzykowej i dialektologicznej*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 32 (2020), s. 51–65, <https://doi.org/10.17951/et.2020.32.51>.
- J. Garbacz, *Polonez Caro Plus w wersji Bieda – Unikat z Żerania*, <https://mklr.pl/370184> (20.11.2024).
- Kąś J., *Ilustrowany słownik gwary i kultury podhalańskiej*, t. 1: A–B, Bukowina Tatrzańska 2015.

- Koszulka XL Bieda Edition*, <https://michuzyoutube.cupsell.pl/produkt/3261682-Koszulka-XL-Bieda-Edition.html> (1.02.2025).
- Krajewski M., Czubaj M., *Róże cmentarne*, Warszawa 2009, https://pelcra-n-kjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=4848e540cbdd75c588657456adfd9c16&match_start=539&match_end=561&wynik=1#the_match
- Kriegsstrassenbahnwagen czyli wojenny tramwaj bieda wersja dotarł do Gdańska*, <https://strefahistorii.pl/article/7620-kriegsstrassenbahnwagen-czyli-wojenny-tramwaj-bieda-wersja-dotarl-do-gdanska> (15.01.2025).
- Listy do redakcji*, „Poradnik Językowy” 1935–1936 nr 6, s. 143–146.
- Majewski J. S., *Dancingi, pałace, powódzie, biedadomy. Przedwojenna Warszawa na zdjęciach Zofii Chomętowskiej*, <https://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/7,54420,20120061,dancingi-palace-powodzie-biedadomy-przedwojenna-warszawa.html> (7.01.2025).
- „Mamy dość biedaplacy! Godziwa praca, a nie jałmużna”. Protest przed Urzędem Wojewódzkim w Poznaniu, <https://poznan.wyborcza.pl/poznan/7,36001,28717428,mamy-dosc-biedaplacy-godziwa-praca-a-nie-jalmuzna-protest.html> (20.01.2025).
- Młynarczyk E., *BIEDA jako polski koncept językowo-kulturowy*, Kraków 2021.
- Młynarczyk E., *Frazeologizmy w memach internetowych a językowy obraz biedy*, w: *Aktuelle Trends in der phraseologischen und parömiologischen Forschung weltweit*, Bd. 1, Hrsg. A. Gondek, A. Jurasz, P. Staniewski, J. Szczęk, Hamburg 2022, s. 237–250.
- Młynarczyk E., *Niematerialne aspekty biedy odzwierciedlone w polskiej leksyce i frazeologii*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 19 (2024), s. 143–156, <https://doi.org/10.24917/20831765.19.11>.
- Młynarczyk E., *Rzeczownik „bieda” i jego derywaty w leksyce kulinarnej*, w: *Miasto: przestrzeń zróżnicowana językowo, kulturowo i społecznie*, t. 9, red. M. Świąćicka, M. Peplińska, Bydgoszcz 2024, s. 47–59.
- Mocarska A., *Kryzys na talerzu, czyli 8 przepisów na bieda-obiad (niektóre w wersji lux)*, <https://dziecisawazne.pl/kryzys-na-talerzu-czyli-8-przepisow-na-bieda-obiad-niektore-w-wersji-lux/> (22.09.2022).
- mok, *Niedzielny spacer*, „Dziennik Bałtycki” 7.10.2001, https://pelcra-n-kjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=6e2449bb1e4b4fc8b4422b857f78fd34&match_start=250&match_end=263&wynik=1#the_match (5.11.2024).
- Musiałek P., „Biedafirmy”, „Janusze biznesu”? Pogarda zamiast szacunku, 21.01.2022, <https://www.rp.pl/plus-minus/art19309881-biedafirmy-janusze-biznesu-pogarda-zamiast-szacunku> (20.01.2025).

- Musiałek: Biedafirmy? Przedsiębiorcy zareagowali jak na obrazę uczuć religijnych. Ale mieli w tym trochę racji*, <https://klubjagiellonski.pl/2022/01/26/musialek-biedafirmy-przedsiębiorcy-zareagowali-jak-na-obraze-uczuc-religijnych-ale-mieli-w-tym-troche-racji/> (20.01.2025).
- Natorski R., *Przez wieki była nazywana zupą biedaków. Biję na głowę babciny kapusniak i krupnik*, <https://pysznosci.pl/przez-wieki-była-nazywana-zupa-biedakow-bije-na-glowe-babciny-kapusniak-i-krupnik,6937194409179776a> (25.01.2025).
- Nowy Passat za 100 tysięcy. Czy to „wersja bieda”?*, https://weekendfm.pl/?n=88341&-nowy_passat_za_100_tysiecy_czy_to_wersja_bieda (15.01.2025).
- Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego*, <https://obserwatorium-jezykowe.uw.edu.pl/>.
- Porsche wygląda jak Dacia: 718 Cayman w bieda-wersji*, <https://www.autostuff.pl/lifestuff/2391/porsche-wyglada-jak-dacia-718-cayman-w-bieda-wersji-galeria> (15.01.2025).
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgółkowa, t. 4, Poznań 1994.
- Pyra J., *Grządka podwyższona „Bieda Edyszyn”*, <https://plantis.app/wpis/grzadka-podwyszczona-bieda-edyszyn> (20.01.2025).
- Rak M., *BIYDA*, w: *Kulturemy podhalańskie*, Kraków 2015, s. 239–250, <https://doi.org/10.12797/9788376386027>.
- Rakosza-Napieraj K., *Żukowska tłumaczy nam słowa o „biedafirmach”*. „*To patologia rynku pracy*”, 3.01.2022, <https://innpoland.pl/174446,cozym-sa-bieda-firmy-zukowska> (20.01.2025).
- Romaniuk J., *Biedanizm. Wegańskie opowieści*, 2021. biedanizm.pl (2.06.2022).
- Samodzielne doposażanie „bieda edition”*, <https://www.daciaklub.pl/forum/viewtopic.php?t=19947&sid=2581ee85f9312b8414af1e230b475bb5> (20.11.2024).
- Skoda Octavia wersja bieda – jak to się ma do EU...*, <https://forum.autokacik.pl/topic/423597-skoda-octavia-wersja-bieda-jak-to-sie-ma-do-eu/> (15.01.2025).
- Skotarczak A., *Ciasto biedaczek, czyli domowy i prosty deser z tego, co znajdziemy w kuchni*, <https://haps.pl/Haps/7,167251,28252815,ciasto-biedaczek-czyli-domowy-i-prosty-deser-z-tego-co-znajdziemy.html> (31.05.2025).
- Słownik gwar polskich*, t. 2, z. 1 (4), red. J. Reichan, S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.
- Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 1, Warszawa 1998, <https://sjp.pwn.pl/>.

- Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1, Warszawa 1958, <http://doroszewski.pwn.pl>.
- Sobolewska K., *Bieda i bogactwo w życiu dawnych Mazurów i Warmiaków*, w: *Polszczyzna jest zobowiązaniem, a dla niektórych pasją. Tom prac ofiarowanych prof. dr hab. Barbarze Falińskiej w 90. rocznicę urodzin*, red. J. Porayski-Pomsta, K. Sobolewska, Warszawa 2021, s. 79–97.
- Starecka B., *Papaya salad wersja bieda, czyli z kalarepy*, <https://nakarmionastarecka.pl/papaya-salad-wersja-bieda-czyli-z-kalarepy/> (4.02.2025).
- Suchodolska M., *Biedaprzedsiębiorcy. Mają firmę, a ledwo wiążą koniec z końcem*, 5.07.2015, <https://gospodarka.dziennik.pl/finanse/artykuly/494541,biedaprzedsiebiorcy-maja-firme-a-ledwo-wiaza-koniec-z-koncem.html> (25.01.2024).
- Suława A., *Biedapraca, czyli mocno zaciskasz zęby i robisz*, <https://plus.dziennikpolski24.pl/biedapraca-czyli-mocno-zaciskasz-zeby-i-robisz/ar/13404165> (7.01.2025).
- Superstefan, *Babciowóz, 940GLE, 1991, B200E, Bieda Edyszyn*, <https://volvorwd.pl/viewtopic.php?t=4335&sid=3c2bo8e4c018192906e57a124e8bbbed9> (20.11.2024).
- Szulc-Górska A., *Zupa biedaków, czyli scypa. Zapomniany przepis na tani, lecz pyszny obiad*, <https://beszamel.se.pl/przepisy/zupy-na-cieplo/zupa-biedakow-czyli-scypa-zapomniany-przepis-na-tani-lecz-pyszny-obiad-re-MyWu-XDGG-rWGP.html> (31.02.2025).
- Szumilas J., *Tani obiad, czyli trzy przepisy na „bieda-ucztę”*, <https://haps.pl/Haps/7,167251,28872611,tani-obiad-czyli-trzy-przepisy-na-bieda-uczte-zrob-dzis.html> (12.09.2022).
- Tabisz G., *Drzewo Kochanowskiego*, „Gazeta Krakowska” 23.07.2001, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=94ddd5cac01f019d0872b-6c12ff652ce&match_start=654&match_end=664&wynik=1#the_match (5.11.2024).
- tkaitka, *Ciasto „bieda w domu”*, <https://halinka-i-toda.blogspot.com/2019/09/ciasto-bieda-w-domu.html> (20.01.2025).
- Tomas, *Laguna 1.6 Bieda Edition*, <https://kosmetykaaut.pl/topic/13886-laguna-16-bieda-edition/> (1.02.2025).
- tomek854, *Pomysł na bieda kampera*, https://forum.gazeta.pl/forum/w,14718,161163036,161163036,Pomysl_na_bieda_kampera_.html (7.01.2025).

- Urban K., *Biedaszyby w reaktywacji*. „Opłaca się odsiedzieć swoje i wrócić do kopania”, <https://smoglab.pl/biedaszyby-w-reaktywacji-oplaca-sie-odsiedziec-swoje-i-wrocic-do-kopania-wywiad/> (16.01.2025).
- Warsztat – Bieda edition – Zobaczcie co można kupić za 40 zł, https://www.youtube.com/watch?v=n8iJmJA_FU4 (15.01.2025).
- Wawrzyńczyk J., *250 tysięcy ciekawych słów. Leksykon przypomnień*, t. 1, Warszawa 2014.
- Wersja bieda czy full? Czego mu jeszcze brakuje? Czyli wyposażenie dużego SUVa Volvo XC90, <https://www.youtube.com/watch?v=iolvKX65CJs> (15.01.2025).
- Wielki słownik języka polskiego, red. P. Żmigrodzki, <https://wsjp.pl>.
- Wolski M., *Alterland*, Warszawa 2003, https://pelcra-nkjp.clarin-pl.eu/ParagraphMetadata?pid=8b6f051820e3225b69ccf30d2c69d28b&match_start=1009&match_end=1027&wynik=1#the_match (5.11.2024).
- Wójcik P., Czy określenie „biedafirmy” jest obraźliwe?, 5.01.2022, <https://krytykapolityczna.pl/gospodarka/biedafirmy-mikroprzedsiębiorstwa-male-firmy-zukowska-komentarz-piotr-wojcik/> (20.01.2025).
- Wysoczański W., *Neologizmy swoich epok. Słownictwo i frazeologia języka polskiego II połowy XX – początku XXI wieku świadectwem realiów życia i pracy*, „Język Polski” 102 (2022) z. 2, s. 36–48, <https://doi.org/10.31286/JP.01015>.
- Zupa bieda, <https://zpierszegotloczenia.pl/przepis/zupa-bieda> (22.09.2022).